

Umetnost in aktivizem

Kaj je angažirana umetnost? Kje se stekajo umetnost in aktivizem, politika in estetika, boj in spektakel, performans in skulpture, literatura in barikade, poezija in ulica? So to sploh ločena polja obravnave ali dialoški procesi, spletnja domišljije, vednosti in veščin? Kdaj angažirano družbeno delovanje »okuži« polje umetnosti in kdaj umetnost preide v neposredno politično akcijo? Lahko napovemo posledice angažiranega delovanja ali aktivizma v umetnosti? Katere so sodobne oblike ustvarjalnosti kot oblike »upora do sedanjosti«? Katere so umetnosti, ki »nočejo biti umetnosti«? Kdaj in kako je posredovano politično sporočilo? To so nekatera vprašanja, s katerimi smo se soočili avtorice in avtorji prispevkov in iz katerih smo analizirali, reflektirali ali premišljali sodobna družbena delovanja, postajanja, preobrazbe, ki so tako ali drugače umeščeni med umetnosti in politike, v ustvarjanje uporov do sedanjosti.

Ker je vse več umetniških projektov, razstav, instalacij, filmov, spektaklov, zbirk, nastopov, performansov, literature itn., ki se (po)imenujejo ali umeščajo v »umetnosti« ali »aktivizme« oziroma poskušajo združevati in presegati tovrstne delitve, smo nameravali pretresti »umetniške aktivizme« ter »aktivistične umetnosti«. Danes je, tudi zaradi biopolitike kapitalizma, vse pogosteje zaslediti »aktivizem«, »aktivistično« in »aktiviste« na vseh področjih človekovega ustvarjanja. Vse pogosteje se pojavljajo akterke in akterji, ki se predstavljajo kot »aktivisti« in »aktivistke« ali pa svoje delovanje in ustvarjanje predstavljajo kot »aktivistično«. Zasledimo jih tako v znanostih kot v politikah, medijih itn. »Aktivisti« naj bi bili lastniki invencij, ki jih patentirajo, ali pa producenti novih ideologij. Vse več je producentov medijev, ki se deklarirajo za »aktiviste«, medtem ko na primer spremljajo »vojno v Iraku« v varnem objemu do zob oboroženih sil agresorja. Tudi politične stranke ne zaostajajo – svoje mlade člane ter njihove

FOTO: IRENA WOELLE

dejavnosti vse pogosteje poimenujejo s takimi ali drugačnimi »aktivizmi«, če jim to le prinaša politične točke. Kar pa pri vsej poplavi »aktivizmov«, »aktivistov« in »aktivističnega« pogrešamo, je kritika, refleksija vsega tega nepreglednega množstva, *svaštva*.

Podobno kot je teorija utonila v neoliberalni vulgati, kot se je politika na vrh »demokracije« zavihtela z ukinjanjem vseh že priborjenih kolektivnih, človekovih pravic, uvedbo neoliberalnega panopticuma, v času največjih genocidov in permanentne vojne, kot se mediji soočajo z balastom družbeno popolnoma irelevantnih in indiferentnih informacij, se tudi umetnost pogosto oddalji od ustvarjalcev sodobne družbe – to je od (raz)ločenih subjektivitet, ki jih kapitalistično organiziranje izključuje iz samodoločanja družbe in ustvarjanja kolektivnega družbenega delovanja. Pomanjkanje refleksije in kritike, dialoškiosti, vzajemnosti, spontanosti, heterogenosti in enotnosti itn. v veliki meri opredeljuje vse omenjene discipline ali področja družbenega. Tukaj pa nas bo zanimala predvsem umetnost, ki je vpeta tudi v teorijo, politiko, medije ter druge institucije in prakse našega vsakdanjega življenja. Ker je globalni prostor človekovih ustvarjanj vse pogosteje vkleščen v kapitalistično družbeno občevanje, so upori proti razčlovečevanju, poneumljanju in eroziji človekovih potencialov toliko bolj pomembni, ne le za teorijo, znanost, temveč tudi za umetnost, vehemenco potencialov. Zato bomo v tem tematskem sklopu pretresli »aktivizem« v nekaterih angažiranih umetniških ustvarjanjih, ki nastajajo v Sloveniji in po svetu.

Podobno kot teorija ne more postajati ločeno in izolirano »od prakse«, temveč »za prakso«, sicer ni več teorija, pač pa ideologija, je tudi umetnost vpeta v družbena početja in občevanja, saj črpa iz družbenega in za družbo. Seveda zgodovina umetnostnega izrazja pozna vrsto del, avtoreferenčnih artefaktov, ki so ločeni in izolirani od družbe ter zato najpogosteje tudi nič več kot obrtniški izdelki zunaj družbenega toka ustvarjanja, dialoških in komunikacijskih spletnj in prepletanj, kolektivnih poskusov, razširjanja domišljij, spretnosti, izkušenj, tehnik in znanj. Kako je torej sodobna umetnost vpeta v družbo in obratno? Kako in kaj umetnost, ki »izhaja iz« vsakdanje družbene prakse in »nastaja zanjo«, prispeva h kolektivnemu družbenemu ustvarjanju, k uporabi, k delovanju, k življenju? Umetnost skriva pasti, ki fetišizirajo družbena postajanja in pomagajo razvijati svetove – *izmov*, iz katerih uhajajo revolucionarne kolektivitete. Prav tako lahko kot ustvarjanje prispeva k novim družbenim osvobajanjem, procesom defetišizacije, uporom.

Odgovore smo iskali na ulici, v prostorih druženja in srečevanja, v fikciji in osvobodilnem filmu, med kolektivi in skupinami, katerih *skupna ustvarjanja* in *ustvarjanja skupnega* presega jo individualno (in pogosto tudi anonimno). Med umetnostjo, ki vase posrka tudi naključne mimoidoče ali zvedave opazovalce. Med novimi tehnologijami in v alternativnem rekonfiguriranju odpadkov. V teatru, ki se vzpostavlja kot politični boj. V novih metodologijah in epistemologijah ustvarjanja, ki nastajajo kot eksperimenti in mreženja.

Pogoste so tudi napake, nerodnosti ali nenačrtovane posebnosti, ki se ustvarjalki ali ustvarjalcu prikrađejo med ustvarjanjem ali med prezentacijo (na filmskem platnu, v galeriji, med recitiranjem poezije, sredi predstave, na ekspanatu, na ulici, ko ti nekdo dodela, dopiše ali preslika tvojo ustvarjalnost itn.). Te »neželene« nerodnosti, ki vdrejo iz okolice, ulice ali se pojavijo zaradi tehničnih in drugih posebnosti, neuskkljenosti itn., so pogosto sposobne resno poseči v vsebino predstavljanja ali umetnosti. Včasih so samo nepomembne in neopazne nerodnosti. Včasih temeljito posežejo v stvaritev ustvarjalke ali ustvarjalca. Včasih redefiniirajo tekst in kontekst predstavljanja. Včasih spodbudijo dialog med udeleženci in udeleženkami, med občinstvom in predstavljavcem ali predstavljavko. Ta premišljanja se le redko odprejo v razpravah ali premišljanjih, ki govorijo o umetnosti ali prek nje.

Kreativnost ni nekaj elitnega in ne premorejo je le umetnice ali umetniki. Tako se namreč umetnost pogosto predstavlja skozi zgodovino in še danes. Kreativnost vznikla še v vrsti drugih prostorov in polj, ki pogosto niso vpeti v institucije ali dejavnosti, »rezervirane« (samo) za umetnost. Nasprotno. Kreativnost je človeku imanentna, tako kot politika in življenje, delovanje in boj. Zato umetnost ne nastaja in se ne razstavlja zgolj v prostorih, označenih z blagovno znamko umetnosti ali kulture. Če so umetniške prakse vpete v človekovo življenje in boj, delovanje in ustvarjanje, potem prehajajo bele zidove galerij, filmska platna in liste papirjev in puščajo (nepričakovane) drobne sledi na številnih področjih naših ustvarjanj. Tedaj komunicirajo še tudi po tem, ko so bile izrečene ali zapisane, fotografirane ali naslikane, posnete ali zložene. Prehajajo lastno enkratnost in določenost; se upirajo lastni omejenosti. Obiskujejo in se poslavljajo, šepetajo in odzvanjajo v vsa področja našega ustvarjanja in življenja.

FOTO: IRENA WOELLE

Opažamo, da pogosto umanjka ta živa, nenehno afirmirajoča in dejavna umetnost, ki je aktivna in ozavedajoča, ki je vpeta v kolektivna družbena ustvarjanja in jih prepleta med seboj, ter da je tovrstna umetnost pogosto zatirana. Na drugi strani pa je vse več izdelkov, artefaktov, »projektov zaradi projektov«, »umetnosti zaradi umetnosti«, ki si s samodefiniranjem in samoumeščanjem izborijo opredeljevanje in predalčkanje »umetnosti«. Establišment je v krizi, saj si, kot pokažejo nekateri naši prispevki, angažirana umetnost sama vzame prostor tam, kjer ga potrebuje, vsili dialog tam, kjer se je prekinil in zamrl, ironijo tam, kjer je prepovedana ali nemogoča, diskusijo na najbolj bolečih in molčečih točkah. Poseže z neposrednostjo in začasnostjo, hkrati pa ostaja vseprisotna in nenehno evocira nova postajanja. Prispevki pokažejo, da – kljub prevladujočim smernicam fetišizacije ali hibernacije angažirane, radikalne ali aktivistične umetnosti s strani kapitalističnih procesov podjarmljenja življenja – vedno znova presenečajo hibridi domiselnih, dodelanih, celovitih, provokativnih, ironičnih in drugačnih postajanj.

Iz poplav družbenih delovanj, ki se pretakajo na različnih področjih družbenega ustvarjanja, smo poskušali poiskati nekatere prakse, v katerih smo zaznali »umetnostne« ali »umetniške« sestavine, čeprav se same niso nujno izražale (ali niso želele izražati) prek umetniške prakse. Pri tem mislimo na ustvarjalce ali ustvarjalke, ki se nikdar ne deklarirajo za umetnice ali umetnike, vendar v svojem individualnem ali kolektivnem ustvarjanju (znanstvenem, socialnem, političnem idr.) spontano in nenačrtovano (re)animirajo umetnost in/ali »umetniško«. Ter nasprotno – teorijo in boj smo iskali med akterkami in akterji, ki se definirajo za umetnice ali umetnike. To so bila le nekatera izhodišča, ki so nam služila za okvir bloka Umetnost in aktivizem. Mnoga so nam pobegnila ali pa jih nismo utegnili zapisati. Ker je bil odziv na to temo izjemno velik, bomo podobna vprašanja odprli tudi v kateri od naslednjih številok.